Філософія Нового Часу

Архітектура Модерного Розуму

Академічний курс

Gemini Notebook

Народження Модерну: Зміна Парадигми

Епоха Нового Часу докорінно змінює фокус: від онтології (буття) до гносеології (пізнання).

Суб'єкт: Мисляча людина, що прагне бути господарем природи.

Об'єкт: Природа як механізм, що піддається розрахунку.

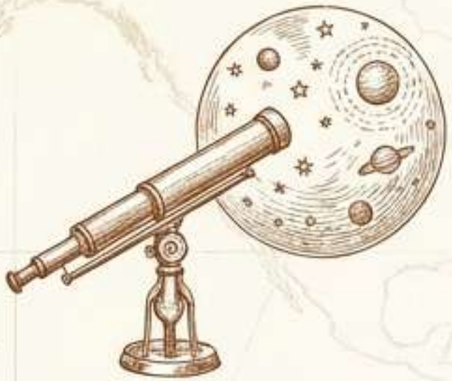
Античність
Космоцентризм

Середньовіччя
Теоцентризм

Модерн
Суб'єктцентризм

Gemini Notebook

Двигуни Змін: Наука та Капіталізм

Наука: Тріумф інструментального розуму

Економіка: Утвердження капіталістичного способу виробництва

Фізика та математика формують нову механістичну картину світу

Перехід до індустріально-промислової технології

Мета: Контроль над природою заради людського щастя

Gemini Notebook

Головна Проблема: Роздоріжжя Пізнання

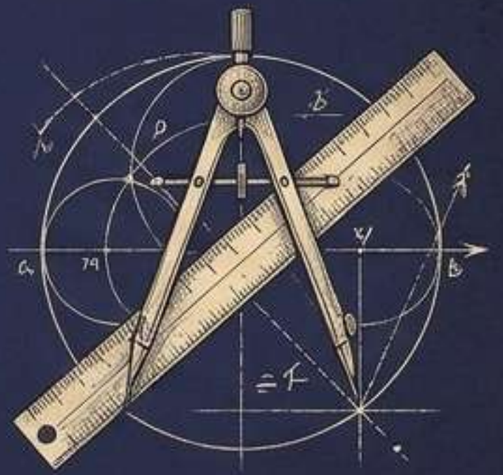
Звідки походять наші знання?

ЕМПІРИЗМ
Шлях Досвіду

Пізнання через чуття та експеримент (Бекон, Локк, Берклі, Юм)

РАЦІОНАЛІЗМ
Шлях Розуму

Пізнання через логіку, математику та вроджені ідеї (Декарт, Спіноза)

Gemini Notebook

Френсіс Бекон: Архітектура Хиб (1561–1626)

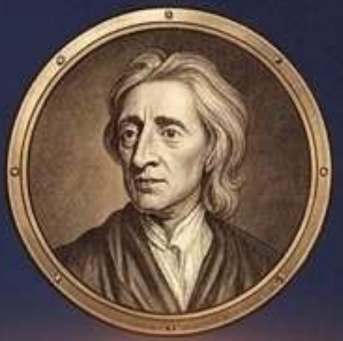
Знання – це сила

Метод: Індукція

Gemini Notebook

Джон Локк: Дошка та Фільтри (1632–1704)

Об’єкт

Сенсорний Фільтр

Первинні якості (Об’єктивні)

Протяжність, фігура, рух, щільність. Невіддільні від тіл.

Вторинні якості (Суб’єктивні)

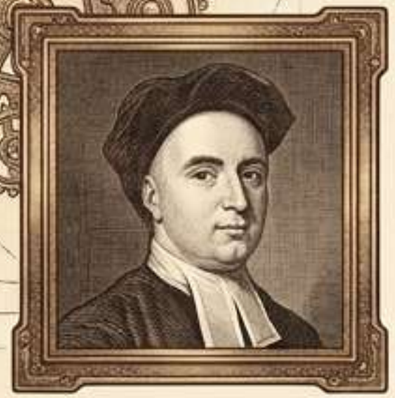
Колір, запах, звук, смак. Залежать від сприйняття.

Tabula Rasa

Досвід наповнює чистий розум

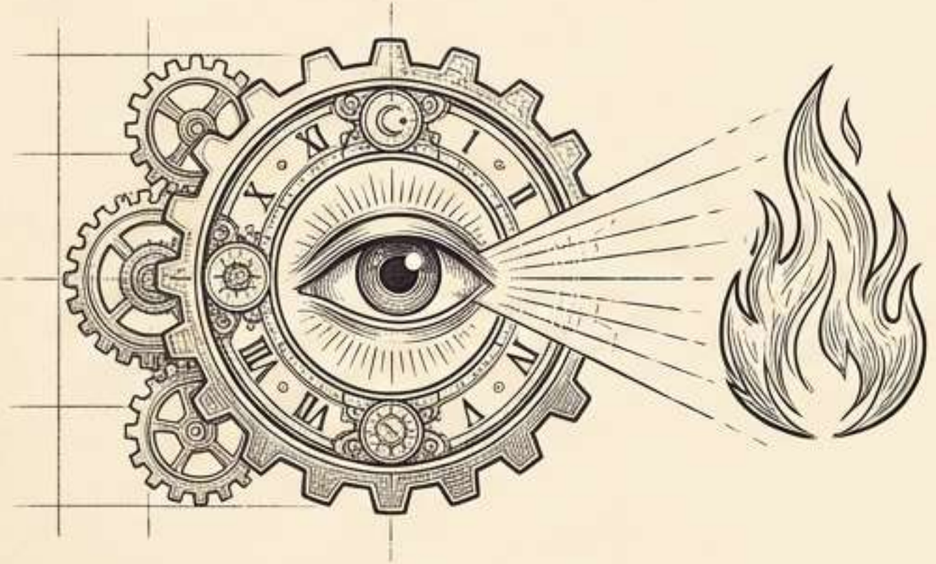
Gemini Notebook

Межі Досвіду: Ідеалізм та Агностицизм

Джордж Берклі
(1685–1753)

Суб’єктивний ідеалізм

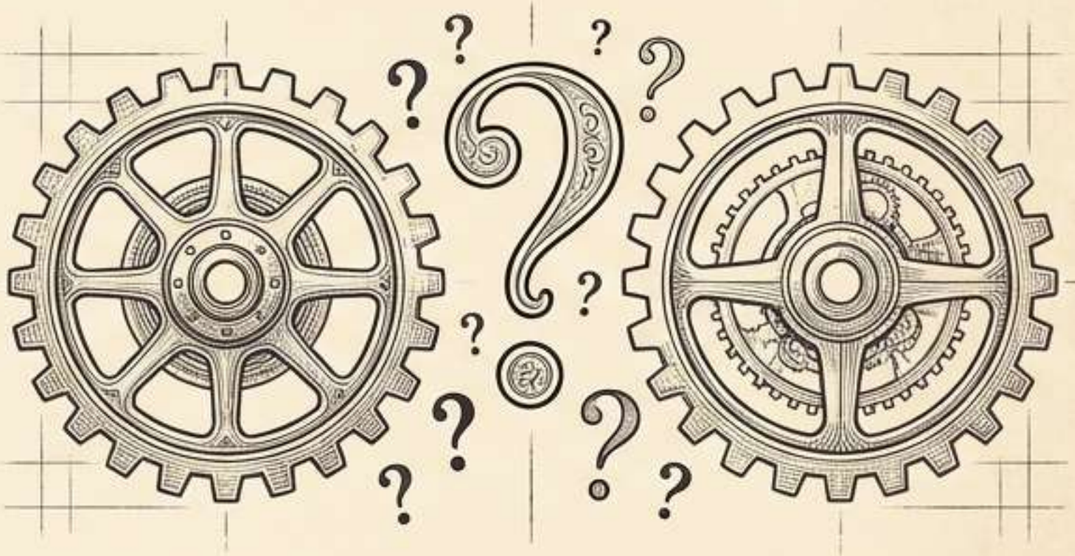
“Існувати – значить бути сприйнятим”

Бог як абсолютний спостерігач,
що підтримує реальність.

Девід Юм
(1711–1776)

Агностицизм

Неможливість пізнання об’єктивної реальності

Причинність — це ілюзія.
«Після того» не означає «внаслідок цього».

Gemini Notebook

Рене Декарт: Радикальний Сумнів (1596–1650)

Cogito, ergo sum

Метод Дедукції та Вроджені Ідеї

1. Очевидність:
Нічого не приймати на віру

2. Аналіз:
Розділяти проблему на частини

3. Синтез:
Від абсолютного до залежного

4. Контроль: Перевірка всіх етапів

Дуалізм:
Незалежні субстанції

Gemini Notebook

Бенедикт Спіноза: Механізм Нескінченності (1632–1677)

Подолання дуалізму Декарта.

Монізм: Одна Субстанція

Causa Sui:
Причина самої себе. Природа не створена, вона існує вічно.

Детермінізм:
Минуле, сучасне і майбутнє зливаються. Все відбувається необхідно.

Gemini Notebook

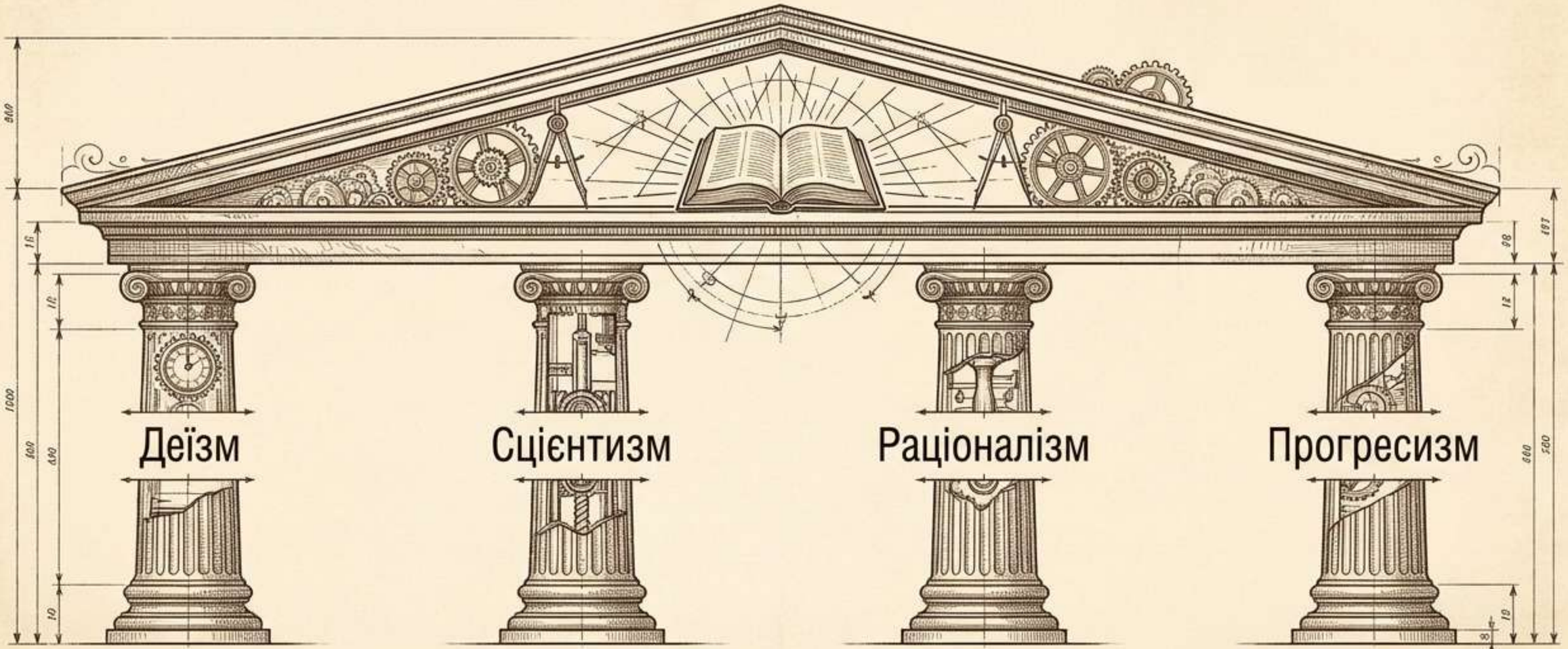
Діагностична Матриця: Емпіризм vs. Раціоналізм

Параметри Порівняння	Шлях Досвіду (Емпіризм)	Шлях Розуму (Раціоналізм)
Джерело знань	Зовнішній досвід та відчуття	Розум, логіка та вроджені ідеї
Стан розуму	Tabula rasa (чиста дошка)	Містить апріорні істини
Базовий метод	Індукція (від конкретного до загального)	Дедукція (від загального до конкретного)
Представники	Бекон, Локк, Берклі, Юм	Декарт, Спіноза
Кінцева проблема	Агностицизм та соліпсизм	Проблема зв’язку душі і тіла

Gemini Notebook

Просвітництво: Проект «Розчаклування» Світу

Секуляризація та звільнення знання від релігійних догматів на користь інструментального розуму.

Деїзм

Бог-годинникар. Світ розвивається за своїми законами.

Сцієнтизм

Наука як єдина форма істинного освоєння дійсності.

Раціоналізм

Розум здатний справедливо влаштувати суспільство.

Прогресизм

Історичний оптимізм та рух до емансипації.

Gemini Notebook

Французький Матеріалізм: Абсолютна Механіка

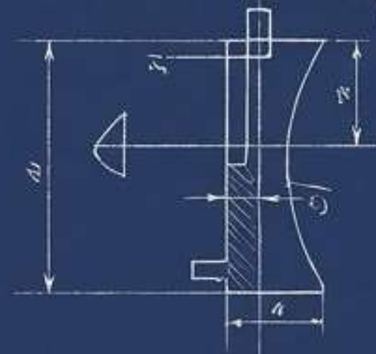

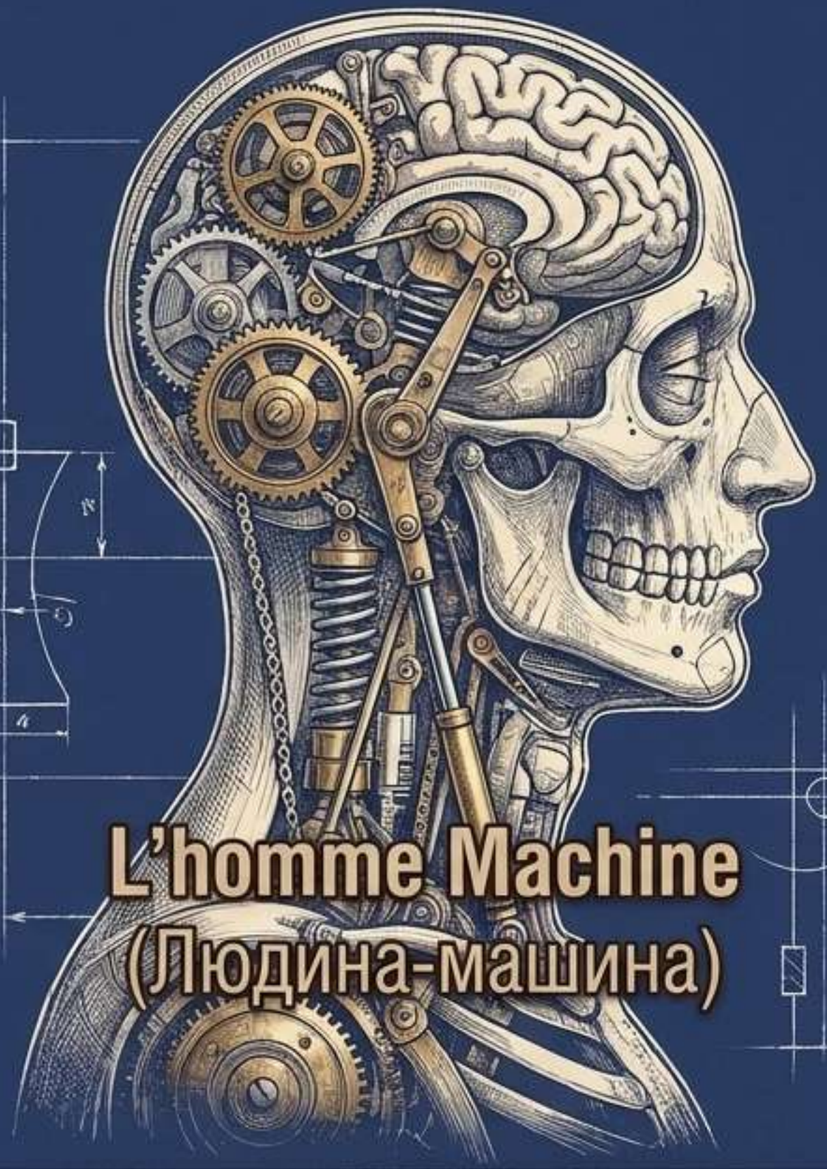
Поль-Анрі Гольбах (1723–1789)

Жульєн Офре де Ламетрі (1709–1751)

Жульєн Офре де Ламетрі (1709–1751)

L’homme Machine (Людина-машина)

Природа як саморухома матерія (causa sui). Матерія — це все, що впливає на відчуття; спосіб її існування — рух.

Матерія має властивість відчувати. Людина — це складний механізм, що заводиться сам.

Gemini Notebook

Філософія права Нового часу та Просвітництва

Від теології до розуму, досвіду та механіки.

Остаточний перехід європейської правової думки від божественного обґрунтування до пошуку джерел легітимності в розумі людини, емпіричному досвіді та природі суспільства.

Gemini Notebook

Злам світогляду: Народження нової правової парадигми

Відмова від догм

Заміна релігійного авторитету та схоластики на людський розум як головне мірило істини.

Наукова революція

Вплив досягнень механіки, астрономії та математики на суспільні науки. Пошук аксіом.

Нове джерело легітимності

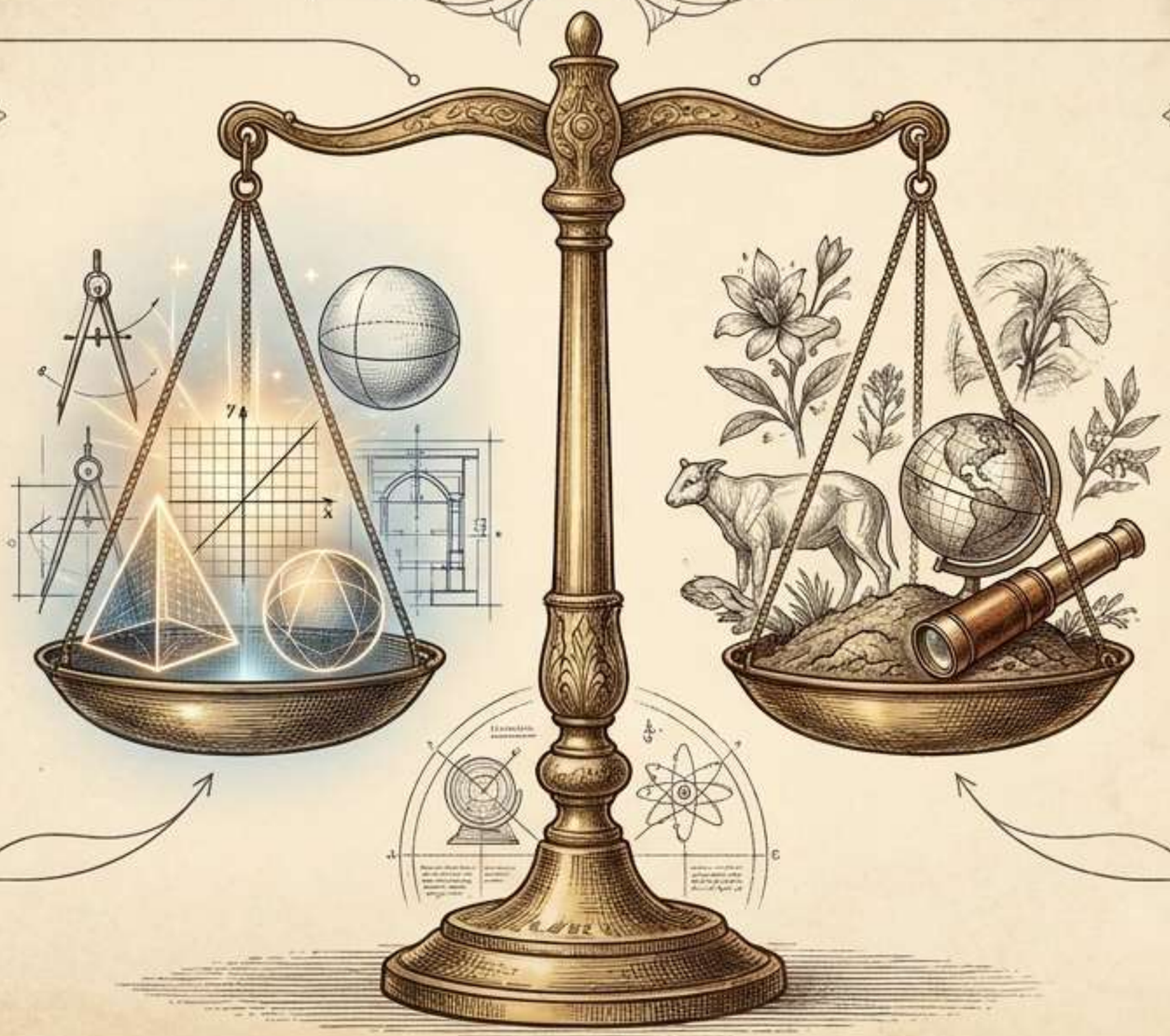
Влада більше не спирається на божественне право королів, а виходит із природи самої людини та її згоди.

Gemini Notebook

Два шляхи пізнання природи права

Раціоналізм

- **Метод:** Дедукція із самоочевидних істин.
- **Суть:** Пошук універсальних, раціонально раціонально доведених засад права, подібних до аксіом геометрії (існують незалежно від контексту).
- **Представники:** Рене Декарт, Барух Спіноза.

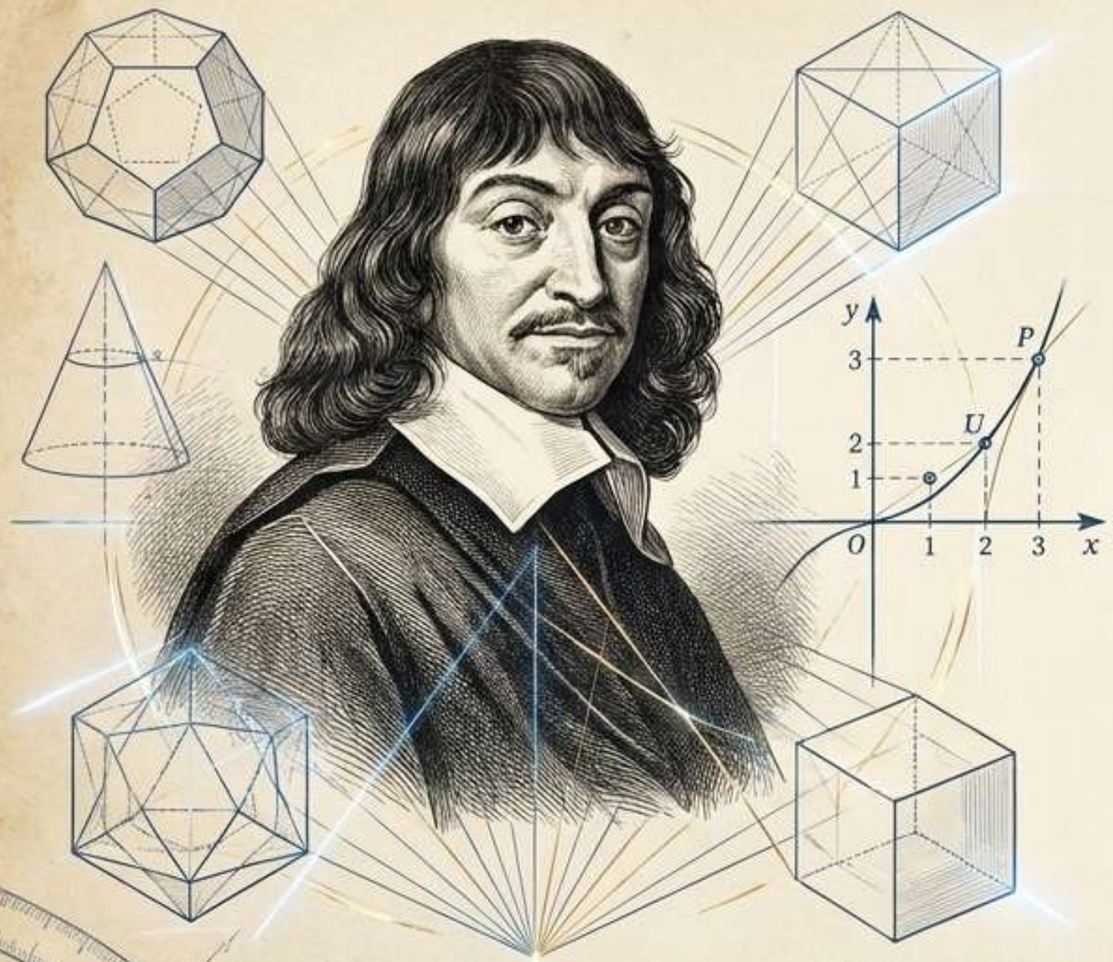

Емпіризм

- **Метод:** Індукція, спостереження за реальною поведінкою.
- **Суть:** Дослідження людської природи, психології та соціального життя через чуттєвий досвід.
- **Представники:** Джон Локк, Девід Юм.

Gemini Notebook

Рене Декарт: Геометрія права та сила розуму

Методичний сумнів: Відкидання всього, що не є абсолютно достовірним.

↓

Cogito ergo sum: «Мислю, отже існую» — незаперечна точка опори. Секуляризація істини.

↓

Вроджені ідеї: Розум містить апріорні ідеї справедливості та природного порядку.

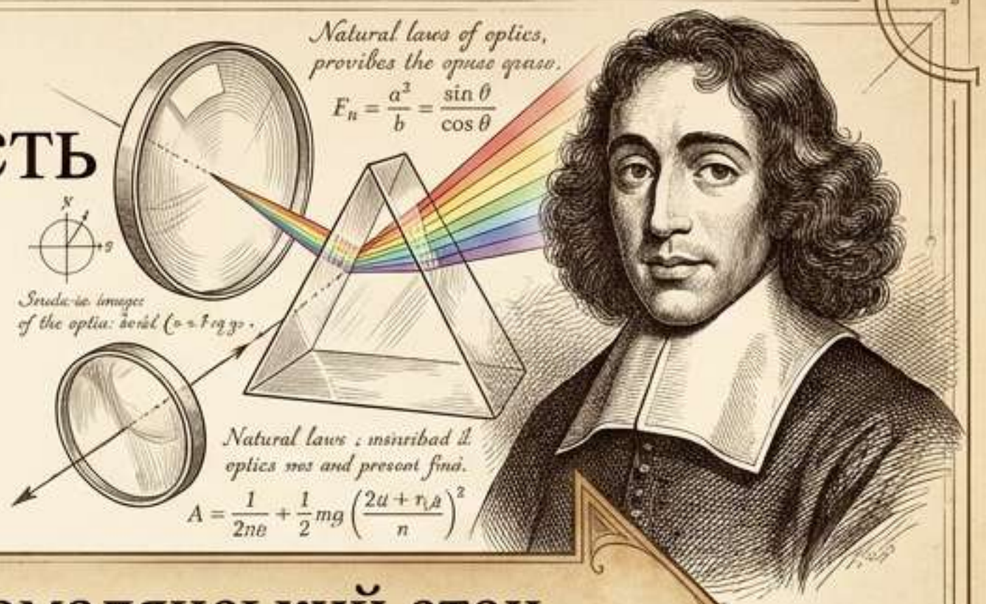
↓

Дедукція права: Виведення системи природних законів суто логічним шляхом.

Ключова імплікація: Позитивний закон держави має узгоджуватися з вимогами розуму, щоб бути справедливим. Джерело істини зміщується від Одкровення до логіки.

Gemini Notebook

Барух Спіноза: Право як могутність і раціональний компроміс

Природний стан

Право = Сила (*potentia*).
Право особи сягає настільки, наскільки вистачає її могутності.
Наслідок: постійний конфлікт.

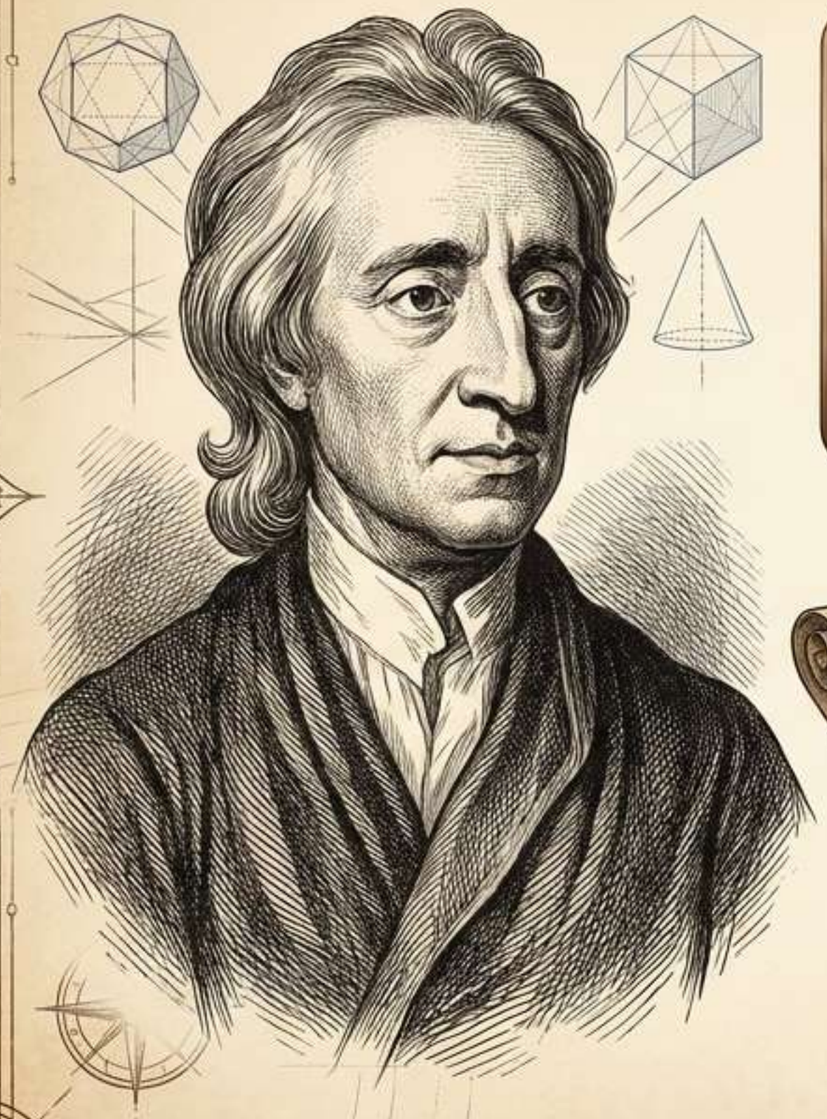
Громадянський стан

Раціональний розрахунок.
Добровільне обмеження могутності заради безпеки та співпраці.
Найкраща форма — демократія.

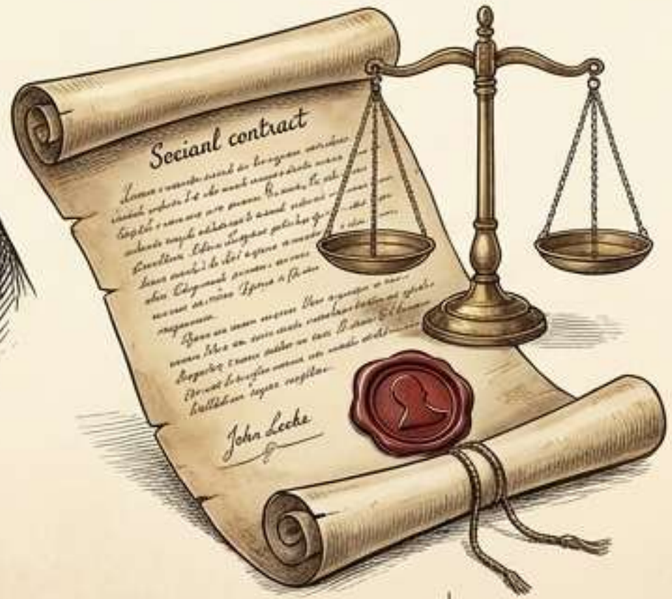
Фундаментальний інсайт: На відміну від абсолютистів, Спіноза доводить життєву необхідність збереження свободи думки та слова. Держава, яка намагається контролювати внутрішні переконання, підриває власну стабільність і гине.

Gemini Notebook

Джон Локк: Емпіризм, обмежена влада та невідчужувані права

Ці права існують **до** появи **держави**.

Природний стан: Стан свободи і рівності, але кожен є суддею у власній справі (невизначеність).

Договір: Люди передають державі лише частину прав (для створення суду і спільного закону).

Легітимність: Держава не породжує права, а лише захищає їх.

Санкція: Якщо уряд стає тиранією — народ має фундаментальне право на повстання.

Gemini Notebook

Девід Юм: Скептицизм та руйнування міфу про «закони розуму»

Розум — лише «раб пристрастей», він не здатен сам встановлювати моральні обов'язки.

Суспільний договір — це історична фікція. Держави виникають через звичку та традицію.

Правила справедливості — це не абсолютні істини, а конвенції, що існують завдяки їх практичній корисності (база для утилітаризму Бентама).

Gemini Notebook

СИНТЕЗ: Матриця правового пізнання Нового часу

	Раціоналісти (Декарт, Спіноза)	**Емпірики** (Локк, Юм)
Джерело знань	Самоочевидні істини та логіка	Чуттєвий досвід, спостереження, звичка
Ставлення до Природного закону	Це логічна або математична необхідність	Це результат практичної користі або об’єктивних умов життя
Метод виведення норм	Дедуктивний (від загального до конкретного)	Індуктивний (від спостереження до правил)
Природний стан	Логічна конструкція для виведення принципів	Історична гіпотеза або модель поведінки

Раціоналізм дав праву універсальність, а емпіризм наблизив його до реальної психології та історії.

Gemini Notebook

Перехід до Механіцизму: Держава як штучний організм

«Держава є штучним організмом — автоматом, створеним людським мистецтвом на зразок живої істоти…» — Томас Гоббс

Відмова від телеологічного розуміння природи (як у Аристотеля). Людина — це складна машина, керована силами пристрасті, страху та прагненням до самозбереження.

Суспільство підкоряється законам, подібним до законів фізики.

Gemini Notebook

Томас Гоббс: Війна всіх проти всіх

Абсолютна рівність фізичних та розумових здібностей.

+

Обмеженість ресурсів.

=

Суперництво, тотальна недовіра, жага слави.

Bellum omnium contra omnes
(Війна всіх проти всіх)

У природному стані життя людини є «самотнім, бідним, небезпечним, тваринним і коротким». Немає власності та справедливості, є лише право кожного на все (навіть на тіло іншого) для самозбереження.

Gemini Notebook

Анатомія Левіафана: Механіка абсолютної угоди

Душа: Суверен.

Суглоби: Чиновники.

Нерви: Закони.

М'язи: Покарання та нагороди.

Механіка угоди

- Договір укладається МІЖ ПІДДАНИМИ, а не між народом і правителем.
- Суверен не є стороною угоди, тому формально не може її порушити.
- Люди повністю зрікаються природного права заради єдиної мети — гарантування безпеки. Влада неподільна (інакше знову війна).

Gemini Notebook

Витоки Юридичного Позитивізму: Право як наказ

JUS (Природне право):
Свобода діяти
(у Гоббса веде до хаосу).

LEX (Закон):
Обов'язок, встановлений владою. Саме він визначає дозволене і заборонене.

Право як наказ держави

Поза межами держави об'єктивної справедливості не існує.

Закон є дійсним не через його моральну правильність, а тому, що він є «командою суверена», підкріпленою санкцією.

Покарання — це не відплата за гріх, а інструмент стримування і підтримання порядку.

Gemini Notebook

СИНТЕЗ 2: Битва за Суспільний Договір

Гоббс: Обґрунтування абсолютної влади заради БЕЗПЕКИ.
Локк: Обґрунтування обмеженого уряду заради СВОБОДИ.

Gemini Notebook

Спадщина Нового часу: Фундамент сучасності

Сучасний Конституціоналізм

Раціоналізм (Декарт, Спіноза): Дав сучасній юриспруденції ідею універсальності прав людини, що діють незалежно від кордонів.

Емпіризм (Локк, Юм): Прив'язав право до реального суспільного досвіду, захисту приватної власності та заклав ідею обмеженої влади і згоди керованих.

Механіцизм та Позитивізм (Гоббс): Сформував сучасне розуміння державного суверенітету та монополії на легітимне насильство.

Сучасний конституціоналізм — це складний історичний компроміс між гарантією безпеки і порядку (Гоббс) та беззастережним захистом невідчужуваних прав і свобод індивіда (Локк).

Gemini Notebook

Від Скептицизму до Конституції

Інтелектуальний злам XVIII століття: як руйнування абсолютних догм розчистило шлях до сучасної правової архітектури.

Gemini Notebook

Два акти народження сучасного права

Акт I: Деконструкція

Девід Юм руйнує ілюзію «абсолютних природних законів», доводячи їхнє емпіричне, а не божественне чи суто раціональне походження.

Акт II: Реконструкція

Монтеск'є, Руссо та Вольтер використовують розчищений фундамент для створення нових інституційних креслень: поділу влади, суспільного договору та громадянських свобод.

Gemini Notebook

Девід Юм та демонтаж метафізики права

Раціоналісти вірили, що право походить із самоочевидних істин чистого розуму.

Юм радикально змінює парадигму: він заперечує можливість раціонального обґрунтування права як абсолютної, незмінної норми.

Суть: Юмівський скептицизм — це не правовий нігілізм, а доказ того, що мораль і закон мають інше, людське джерело походження.

Gemini Notebook

Гільйотина Юма: Проблема логічного стрибка

Автори правових систем непомітно переходять від опису фактів («є») до нормативних вимог («повинно бути»).

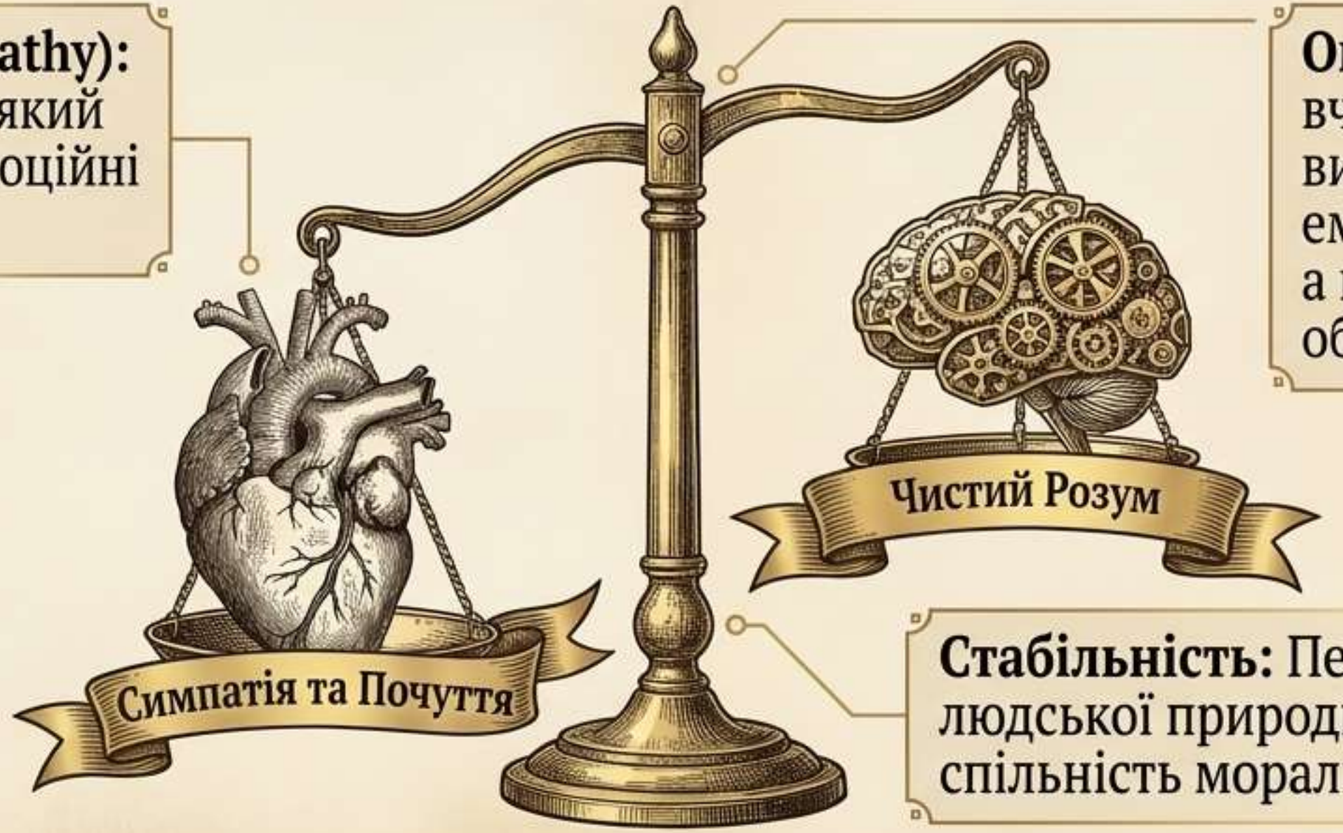
Висновок: Жодна кількість фактичних спостережень не може логічно породити нормативний висновок без прихованої ціннісної передумови.

Gemini Notebook

Емпіризм права: Мораль як результат емоцій

Правові та моральні оцінки походять не з раціональних дедукцій, а з людської здатності до співпереживання.

Симпатія (Sympathy): Механізм, через який ми поділяємо емоційні стани інших.

Оцінка: Називаючи вчинок «справедливим», ми виражаємо емоційне ставлення, а не констатуємо об'єктивний факт.

Стабільність: Певна сталість людської природи забезпечує спільність моральних оцінок.

Gemini Notebook

Справедливість як штучна конвенція

Інститут власності та правила справедливості не є вродженими.
Це штучні інструменти, що виникають через:

Уряди виникли не через міфічний «вільний договір», а через завоювання чи звичай. Люди підкоряються владі не через угоду, а тому, що ця конвенція забезпечує порядок і довгострокову вигоду.

Gemini Notebook

Від філософії до архітектури права

Просвітництво трансформувало абстрактні філософські ідеї у конкретні проєкти державного устрою.

Ключова ідея: Віра в розум і прогрес вимагала не лише критики старих догм, але й створення нових інституційних механізмів гарантування свободи та рівності.

Gemini Notebook

Монтеск’є та геометрія «Духу законів»

Закони не є універсальними абстракціями. Вони є органічним результатом конкретних умов життя народу.

Форми правління

Республіка
(рушій: Чеснота)

Монархія
(рушій: Честь)

Деспотія
(рушій: Страх — найбільш небезпечна форма, де право підпорядковане свавіллю).

Gemini Notebook

Архітектура свободи: Поділ влади

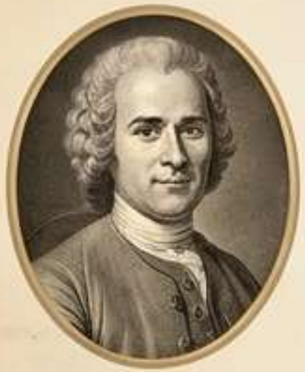

Законодавча	Виконавча	Судова
(Створює правила)	(Впроваджує дії)	(Тлумачить та карає)

Свобода можлива лише тоді, коли різні гілки влади стримують і врівноважують одна одну (checks and balances), унеможливлюючи концентрацію влади та тиранію.

Gemini Notebook

Жан-Жак Руссо:
Суспільний договір і Загальна воля

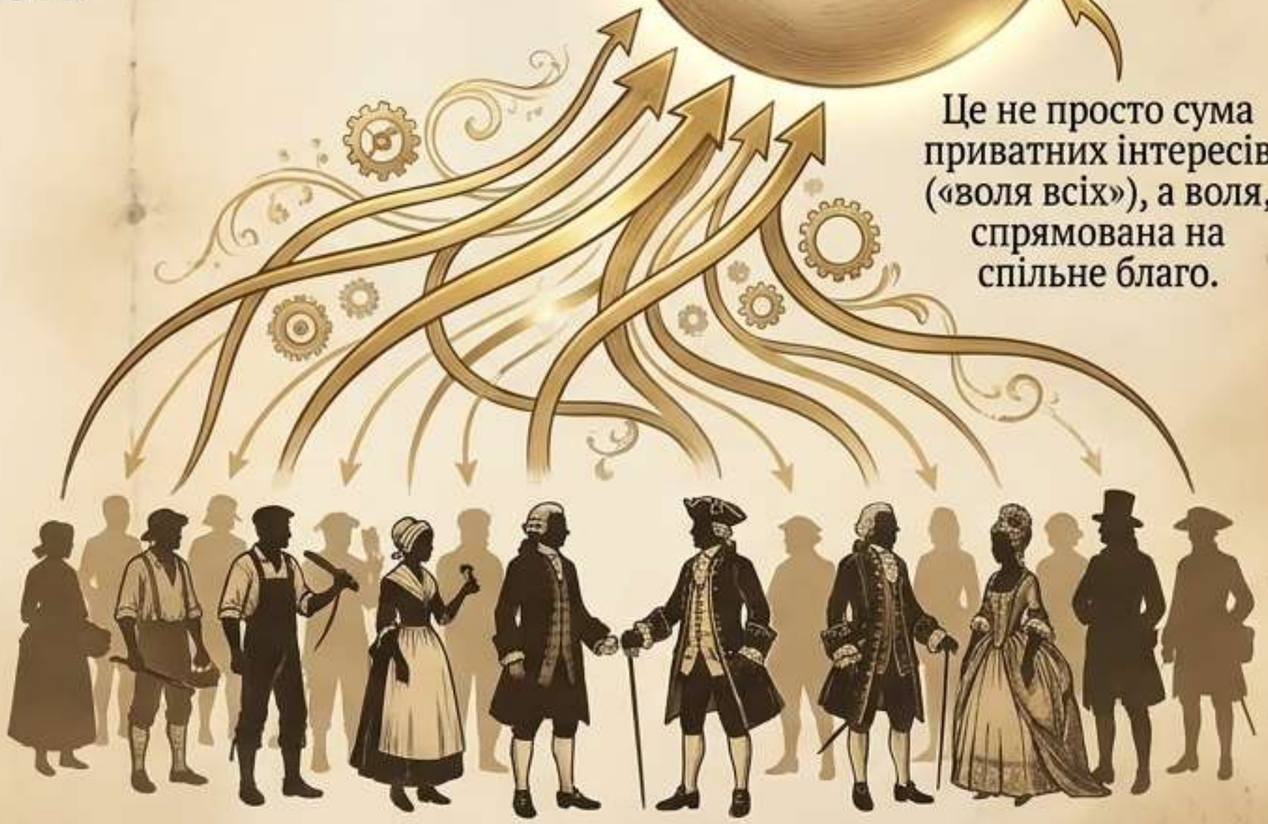
Індивід передає свої права не правителю, а всій спільноті. Народний суверенітет є невідчужуваним і неподільним.

Головний Парадокс

Справжня свобода полягає у підпорядкуванні загальній волі. Коритися закону, який ти сам встановив як частина суверену, означає коритися власному розуму.

Загальна воля
(Volonté générale)

Це не просто сума приватних інтересів («воля всіх»), а воля, спрямована на спільне благо.

Gemini Notebook

Парадокс рівності та критика власності

Для Руссо суттєва майнова нерівність принципово несумісна із загальною волею.

Приватна власність породила майнову та станову нерівність, знищивши первісну природну свободу.

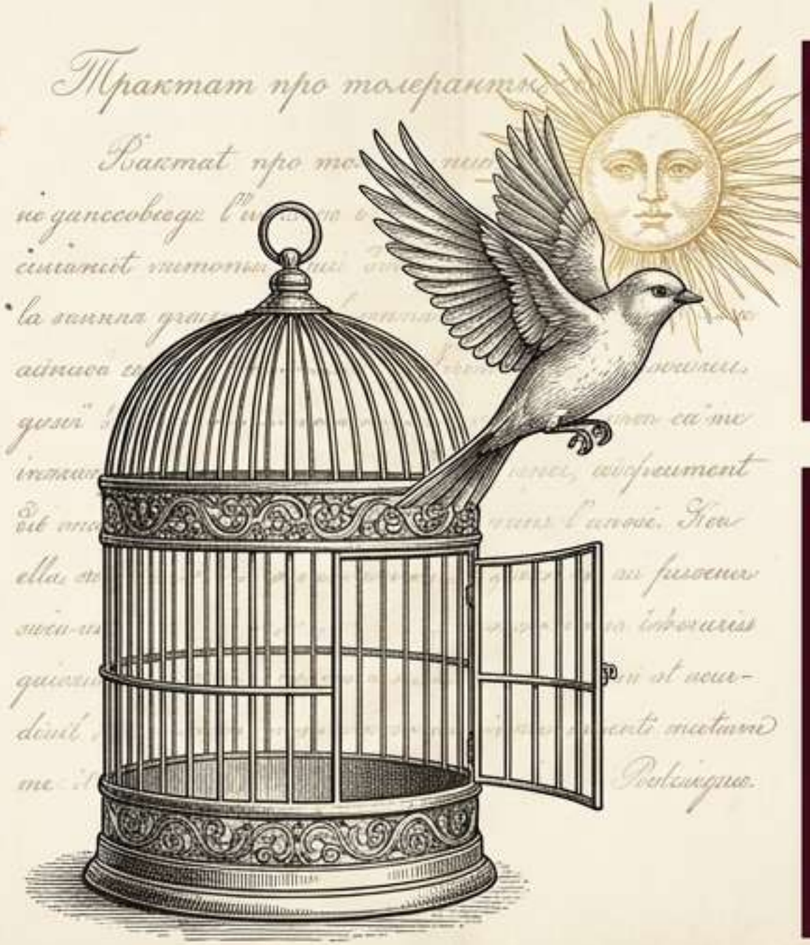
Надмірне багатство неминуче спотворює політичну волю на користь заможних, руйнуючи справжню громадянську свободу.

Gemini Notebook

Вольтер: Свобода, Толерантність та Розум

На відміну від демократії Руссо, Вольтер віддавав перевагу «освіченому абсолютизму», але але став головним захисником базових громадянських свобод.

Свобода слова та совісті: Засудження релігійної нетерпимості як порушення природних прав.

Кримінальне право: Боротьба проти тортур, свавільного правосуддя; відстоювання презумпції невинуватості та пропорційності покарання.

Gemini Notebook

Матриця Просвітництва: Три погляди на державу та рівність

	Монтеск'є	Руссо	Вольтер
Фокус Рівності	Республіканська / Помірна	Соціально-економічна / Радикальна	Юридична / Перед законом
Ідеальний Устрій	Розділена влада	Радикальна демократія	Освічений абсолютизм
Головна Загроза	Деспотія та концентрація влади	Приватна власність та нерівність	Релігійний догматизм та невігластво

Висновок: Ці розбіжності заклали основу для подальших дискусій між лібералізмом, республіканізмом та соціалізмом.

Gemini Notebook

Конституційний синтез: Від ідеї до позитивного права

Наприкінці XVIII століття філософські трактати перетворилися на фундаментальні юридичні документи епохи.

Поділ влади (Монтеск'є) → Конституція США (1787)

Громадянські свободи (Вольтер) → Білль про права (1791) Стаття 11 Декларації

Народний суверенітет (Руссо) → Декларація прав людини і громадянина Франції (1789)

Gemini Notebook

Фундамент сучасного світу

Просвітницький конституціоналізм завершив тривалий інтелектуальний процес перетворення філософських ідей на дієві юридичні інститути.

Право сучасних демократій — це результат еволюції від скептичного сумніву Юма в абсолютних істинах до раціональної віри просвітників у можливість сконструювати справедливе суспільство. Системи стримувань, рівність перед законом та народний суверенітет залишаються живим спадком цієї епохи.

Gemini Notebook